

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження

Півторацької Лесі Миколаївни

«ВІДТВОРЕННЯ ПОЕТИКИ “ДАВИДОВИХ ПСАЛМІВ” Т. ШЕВЧЕНКА
У ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ ХХ–ХХІ СТОЛІТЬ»,

представленого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю

025 – Музичне мистецтво, галузь знань 02 – Культура і мистецтво

*«А я, незлобний, воспою,
Як процвітуть убогі села,
Псалмом і тихим і веселим
Святу доленьку твою»
«Марія»
Т.Шевченко*

Стан вітчизняного музикознавства у наш час є доволі симптоматичним із точки зору проблемного кола досліджень, присвячених здобуткам національної української культури загалом і самобутності національного самовиявлення зокрема. Адже кожне явище світової культури має своє питоме коріння. Апелювання до загальнолюдських цінностей за байдужості до родових ментальних якостей приречене на втрату з дослідницького поля зору краси і висоти своєрідності національного «антропокосмосу» (термін І. Ляшенка). Йдеться про важливість урахування музичною наукою специфіки національного мислення та досвіду національної самосвідомості культури, втілених у музиці («музика як засіб збереження генетичної пам'яті», за О.Козаренком) та виконавстві, що, в свою чергу, становить спеціальне поле дослідження галузі музичної україніки.

Рецензована дисертація, її національно-означена й ціннісно-спрямована проблематика, пов'язана з одним із визначальних критеріїв української національної картини світу (маємо на увазі духовність), приваблюють підходом до вивчення емблематичних явищ мистецького буття України. У наш час актуалізуються засадничі принципи духовності як у контексті композиторської творчості, так і в музичній науці – зокрема, зацікавленням до вивчення духовної культури України минулого і сьогодення, що надає можливість збагнути-ухопити «унікальну українську субстанцію» (Г. Грабович). Авторка, Леся Миколаївна Півторацька, досліджує розмаїті композиторської інтерпретації поетичного циклу із десяти «Давидових псалмів» Т. Шевченка, що досі не поставав об'єктом спеціального вивчення у музикознавстві. Відтак, задум дисертаційного дослідження вбачається в спробі досягнення поетики «Давидових псалмів» Т. Шевченка у творах українських композиторів, «...що передбачає розкриття низки проблем, серед яких співвідношення композиції, ритму, інтонації, змісту, концептосфери першоджерела та його музичної

реалізації» (с. 22), ширше – у перспективі оцінки знакових явищ з позиції ціннісної семантики національної української картини світу у композиторській творчості XX – XXI століть.

Це завдання видається тим цікавіше, чим більш загальновідомий об'єкт українського музичного мистецтва, яким постає музична Шевченкіана (із циклом духовних поезій «Давидові псалми» як невід'ємною її складовою), проявив свою недостатню обґрунтованість у музичній науці. За слушним твердженням здобувачки, «у галузі музичної Шевченкіани залишаються майже недослідженими композиторські інтерпретації поетичного циклу “Давидові псалми”, незважаючи на те, що українські митці, починаючи з М. Лисенка, постійно звертаються до псалмів Кобзаря» (с. 22 тексту дис.). Тож актуальність теми закономірно визначається затребуваністю вивчення духовної музики на тексти Кобзаря, котра «дотепер залишається на периферії спеціальних музикознавчих досліджень» (с. 3 тексту дис.).

Ціннісні домінанти оригінальності постановки проблеми у темі дисертації Лесі Миколаївни Півторацької та наукової новизни отриманих результатів сфокусовані рецензентом у наступних позиціях:

- обрана постановка проблеми (Шевченкове слово і музика), що засвідчує системний підхід при дослідженні *духовної* складової музичної Шевченкіани – поетики переспівів псалмів царя Давида, «зміст яких актуалізується в контексті реалій сучасної української культури» (с. 3);
- музичний матеріал різних жанрів, що «спрацьовує» на досягнення духовних засад поетики Т. Шевченка у створеній композиторами музичній реальності творів;
- систематизація 16 різножанрових творів¹ (від одночастинної хорової мініатюри до крупних циклічних та театральних-сценічних жанрів), що зумовлює, впровадження в науковий обіг малодосліджених творів сучасних українських композиторів.

Врешті, увиразнюється провідна ідея дослідження, яка дозволяє з позиції молодого дослідника XXI століття но-новому висвітлити здобутки загальновідомих знакових історичних постатей української культури, творча спадщина яких «якнайповніше узагальнює найважливіші риси української ментальності» (с. 211), ширше – відкриває шлях до досягнення спадкоємності як засадничого критерію української національної картини світу (закону, що забезпечує повноту ціннісної орієнтованості буття на кожному з етапів розвитку музичної культури від генези до тепер).

У підсумку констатуємо, що актуальність теми та наукова новизна

---

¹ Йдеться про хорові та вокально-інструментальні твори українських композиторів XX – XXI століть на тексти «Давидових псалмів» (М. Лисенко, Л. Ревуцький, В. Губаренко, М. Скорик, Л. Дичко, М. Кузан, О. Яковчук, О. Імаметдинова, Є. Марчук, Г. Ганзбург, Л. Дума, В. Журавицький, О. Польовий, В. Тиможинський).

отриманих результатів не піддається сумнівам.

Ознайомившись із текстом дослідження Лесі Миколаївни Півторацької, можна констатувати, що науковим успіхом дисертації, з-поміж іншого, є:

- сам вибір теми і предмет дослідження, скерований на дослідження композиторських інтерпретації переспівів старозавітних псалмів Т. Шевченка у різних жанрах української хорової музики ХХ – ХХІ століть;

- вивчення музичної Шевченкіани в аспекті взаємодії слова та музики (див. Розділ 1 – хід наукової логіки від досліджень *поезій* Т. Шевченка до *поетики*) з подальшим обґрунтуванням іманентної якості поетики Т. Шевченка – її *музикальності*, що взаємообумовлена «геном» народності поезії митця в цілому («...його поезії надаються, такі – просяться до співу, до покладення на музику» – вдачно цитує С. Людкевича здобувачка на с. 34 тексту дис.);

- блискуче-ґрунтовний аналіз циклу поезій «Давидові псалми» Т. Шевченка (композиційно-драматургічні закономірності, концептосфера, поетика) з урахуванням наявних наукових розробок у даній царині; в тому числі:

- увиразнення спорідненості будови 14-складового вірша (тип віршування, притаманний «Давидовим псалмам» Т. Шевченка) з українським національним епосом – *епічною* строфою. Відтак така структура є виявом епічної поетики як специфічної форми мислення. (Урахування даного факту може слугувати стимулом дослідження жанрової сугестії в більш розмаїтому вимірі);

- здійснення *музикознавчого аналізу* (с. 206) обраних творів в аспекті жанрової специфіки, стильової самобутності, втілення духовної концептосфери поетики Шевченкових переспівів;

- дослідження духовної композиторської творчості з урахуванням існуючого в музикознавстві досвіду, що «націлений на систематизацію досліджуваних явищ за спільними ознаками і виявленні типів, що фіксують їхні глибинні ознаки з метою узагальнень щодо композиторських підходів до переспівів Т. Шевченка у межах певних жанрів» (с. 25 тексту дис.).

Здобуті наукові результати вивчення поетики циклу «Давидові псалми» Т. Шевченка забезпечують цінний вихід роботи на рівень досягнення онтологічних засад музики зі словом (на прикладах композиторської творчості ХХ – ХХІ століть), засвідчуючи міждисциплінарний підхід.

Дисертаційна робота Лесі Миколаївни Півторацької виконана на гідному науковому рівні і вирізняється якістю опрацьованого теоретичного матеріалу. У змістовно-насиченому, щільному тексті простежується чітка логіка викладу. Аналітичні розділи представляють собою послідовний, якісний виклад наукової думки, збагачений численними деталізованими схемами, таблицями, нотними прикладами Додатків, що забезпечують затребувану якість дисертації, її

«живого» тексту. У цілому, увиразнюючи скрупульозний підхід здобувачки в обраній темі, Додатки (налічують 50 сторінок) постають самоцінною окрасою дослідження, привертаючи увагу рецензента. Теж саме стосується списку використаних джерел, який вражає своєю змістовною повнотою і фундаментальністю (за даною темою).

Висновки дослідження ґрунтовні та переконливі.

Окремо наголосимо на фундаментальну апробацію результатів дослідження, що представлена публікаціями наукових статей у кількості дев'яти (!), з яких шість – у фахових виданнях.

В якості окремих **зауважень**, що в цілому не впливають на належний науковий рівень і позитивне враження в цілому, вкажемо на такі із них.

1. Враховуючи обрану наукову проблематику дослідження (див. хоча б предмет дослідження), на думку рецензента, слушним було б заявити інтерпретаційний (а можливо й – інтерпретологічний) підхід у методологічній базі дослідження.
2. Привертає увагу як не вповні відповідна *назва* підрозділу 1.3. «Принципи поетики музичних творів на сакральні тексти Т. Шевченка», зміст якого, більшою мірою, стосується «пропрацювання» термінологічної системи дисертації, її ключових категорій (поетика, музична поетика, сакральна музика, духовна музика, концепт, жанр, жанрова сугестія тощо).
3. У понятійному апараті дисертації фактично співіснують як синоніми кілька ключових понять. Приміром, здобувачка обстоює залучення поняття «сакральна музика» як ключове (див., Розділ 1, підрозділ 1.3., с. 69). Натомість, усупереч аргументованій позиції, на сторінках тексту праці у наступному розділі (Розділ 2) здобувачка стало послуговується терміном «духовна музика» (див. підрозділ 2.1. «Одночастинні опуси в українській духовній хоровій музиці в аспекті жанрового становлення»), що, в свою чергу, нівелює виправданість обстоюваної позиції, і як наслідок – таки зумовлює певну плутанину не синонімічного, а саме термінологічного ряду.
4. На с. 37 тексту дис., говорячи про музичну мову М. Лисенка, здобувачка зазначає: «У музичній мові композитора О. Козаренко виділяє три знакових поля, які функціонують на основі «переплавлення» різноманітних манер народної стилістики». Серед них дослідник виокремлює знакове поле загальноєвропейської семантики, яке і знакове поле національно-своєрідної семантики як відмінні. Тож знакове поле загальноєвропейської семантики не функціонує на основі «переплавлення» різноманітних манер народної стилістики, а «охоплює мелодико-інтонаційні звороти, гармонічні комплекси, фактурні формули, жанрові моделі, тональні плани, семантична спрямованість яких формувалася **європейською музичною культурою Нового Часу**» (Козаренко О. Феномен національної музичної мови, Львів. С. 81).

В якості уточнення вкажемо, що Євгенія Марчук є випускницею Харківського державного університету мистецтв імені І. П. Котляревського по класу композиції В. Мужчиля (а не В. Птушкіна, як зазначено на с. 115).

З метою уточнення окремих положень дисертації при знайомстві з текстом дослідження виникли **два запитання**.

1. При аналізі твору М. Лисенка «Давидів псалом» здобувачка визначає панівним *тексто-музичний підхід*, а у «Псалмах Давидових» Л. Ревуцького – *музично-текстовий підхід*. Йдеться про те, що композитор у першому варіанті відштовхується від вербальної складової, у другому – від музичної. Обґрунтуйте ці два підходи з позиції силабічної структури слова: чому Ви вважаєте, що у М. Лисенка в першу чергу відштовхується від слова, а Л. Ревуцький – від музики?
2. У чому, на Вашу думку, полягає універсальність залучення версифікаційної техніки аналізу силабічного вірша О.Цалай-Якименко у дослідженнях вокально-хорової музики?

Висловлені зауваження та запитання не знижують наукової цінності виконаної дисертації, а лише свідчать про відповідний рівень потенціалу здобувачки та її приналежність до новітньої молодії когорти музикознавців України ХХІ століття.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що дисертація на тему: «Відтворення поезії “Давидових псалмів” Т. Шевченка у творах українських композиторів ХХ–ХХІ століть» є самостійним, завершеним й оригінальним дослідженням. Його зміст та структура, заявлена актуальність теми, наукова новизна, теоретико-практичне значення, а також результати, викладені у Висновках, є підставами для визнання праці такою, що відповідає чинним вимогам пп. 6, 7, 8, 11 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затверджену Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. Авторка дисертації Леся Миколаївна Півторацька заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри інтерпретології
та аналізу музики Харківського
національного університету
мистецтв імені І.П.Котляревського,
доцент

І.А. Романюк